

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön lausunto Terveydenhuollon toimivuudesta (O41/2023 vp)

EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNALLE

Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle näkemyksiään tarkastusvaliokunnan tilaamasta, terveydenhuollon avosairaanhoidon kokonaiskuvaa hahmottavasta THL:n toteuttamasta raportista.

JOHDANTO

YTHS, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, on valtakunnallinen organisaatio, joka tarjoaa opiskeluterveydenhuollon palveluita noin 300 000:lle korkeakouluopiskelijalle. Vuonna. YTHS:n palveluverkko seuraa korkeakoulujen sijaintia ja lisäksi kaikille opiskelijoille on tarjolla valtakunnalliset digitaaliset palvelut. Palveluiden järjestäjänä toimii KELA. Opiskelijat maksavat terveydenhoitomaksun Kelalle.

YTHS:n toiminta perustuu erityislakiin. Lain korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta (695/2019) tavoitteena on turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat terveyspalvelut sekä ennaltaehkäisevät palvelut yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoille. Erityislain tehtävänä on täydentää muita YTHS:n toimintaa määritteleviä säännöksiä ja täsmentää korkeakouluopiskelijoille tarjottavien palvelujen laatua, saatavuutta sekä saavutettavuutta.

YTHS on palvellut erityisosaamisellaan suomalaisia korkeakouluopiskelijoita yli 70 vuoden ajan. Säätiöpohjaista palvelukonseptia voidaan pitää merkittävänä sosiaalisena innovaationa, joka rinnastuu vastaaviin muihin sotien jälkeen syntyneisiin lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointia vahvistaviin palveluihin ja etuuksiin. Kaikkineen YTHS opiskelijoihin erikoistuneena terveydenhuollon toimijana on perusteltua mieltää osana lasten ja nuorten palveluketjua yhteiskunnassa.

Toiminnan laajentuminen koskemaan ammattikorkeakouluopiskelijoita vuodesta 2021 alkaen on ollut merkittävä opiskelijoiden yhdenvertaisuutta lisännyt päätös. Se oli selkeä yhteiskunnallinen arvovalinta, jolla haluttiin panostaa tulevaisuuden työelämän rakentajiin. Ratkaisua tukivat tuolloin kaikki eduskuntapuolueet.

Korkeakouluopiskelijoille tarjottujen valtakunnallisten ennaltaehkäisevien palveluiden ja terveyspalveluiden kokonaisuuden tarkoituksena on varmistaa osaavan ja iskukykyisen työvoiman saatavuus suomalaisen kansantalouden ja elinkeinoelämän veturina. Kun ikäluokat pienenevät ja samanaikaisesti tavoitellaan yhä isompaa osaa ikäluokasta korkeakoulutuksen piiriin, YTHS:n toiminnan merkitys korostuu entisestään.

Tutkimuksen ajankohta ja luotettavuus

Tarkastusvaliokunnan tilaaman THL:n selvityksen perusteena olevat rekisteriaineistot perustuvat pääosin vuosilta 2021–2023 saataviin tietoihin. Tutkimusaineisto on kerätty ajankohdassa, jossa oltiin tekemässä siirtymää kuntapohjasta järjestelmästä hyvinvointialueisiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisvastuu on ollut kunnilla vuoden 2022 loppuun asti. Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistymisessä ensimmäisten vuosien aikana huomio ja resurssit eivät ole olleet muiden palveluntuottajien kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Aineiston keruun ajankohtana myös YTHS on ollut laajamittaisessa muutosvaiheessa. Vuodesta 2021 alkaen YTHS:n valtakunnalliset opiskeluterveydenhuollon palvelut laajenivat myös ammattikorkeakouluopiskelijoille. Laajennus käytännössä tuplasi YTHS:n potentiaalisen asiakasmäärän, henkilöstön sekä palveluverkon. Näin ollen tutkimuksen ajankohta on ongelmallinen paitsi hyvinvointialueiden perustamisen, myös suuressa murroksessa olleen YTHS:n kannalta.

Tutkimuksesta on rajattu pois esimerkiksi mielenterveys- ja päihdetyöhön liittyvät hoitotapahtumat. Se on merkittävä ja vakava puute opiskeluterveydenhuollon arvioinnin kannalta, koska ne muodostavat merkittävän osan YTHS:n lakisääteisistä korkeakouluopiskelijoille tarjottavista palveluista ja hoitotapahtumista. Palveluiden tarve on ollut myös tutkimuksen ajankohtana voimakkaasti kasvava ja se kasvaa opiskelijoiden keskuudessa edelleen. Asetettu raja on siten hyvin ongelmallinen opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta.

YTHS:n mielestä Suomen terveydenhuollon palvelujärjestelmää arvioitaessa ei ole tarkoituksenmukaista käyttää päätöksenteon perusteena selvitystä, joka on tehty palvelujärjestelmän suuressa muutosvaiheessa. Tulokset eivät siten anna oikeaa kuvaa nykyisen palvelujärjestelmän toimivuudesta, tarkoituksenmukaisuudesta ja eri toimijoiden yhteistyön potentiaalista. Päätöksenteon tueksi tehtävä selvitys olisikin hyödyllisintä uudistaa sellaiselta ajalta, jolloin palvelujärjestelmän toiminta on ollut vakiintuneempaa.

Näkemyksemme mukaan suomalaisen terveydenhuollon ydinongelma on perustason ja erikoissairaanhoidon rahoituksen suhde, jossa edelleenkin perustasoa ei ole pystytty kokonaisuutena resursoimaan riittävästi.

YTHS perustehtävä, palveluvalikoima ja palveluiden rinnakkaiskäyttö, työnjako ja ohjaus / Suositukset 1.1- 1.4 ja 2.1-2.3.

YTHS:n perustehtävä on tukea ja edistää korkeakouluopiskelijoiden terveyttä ja opiskelukykyä tarjoamalla valtakunnalliset ja yhdenvertaiset yleisterveyden-, mielenterveyden- ja suun terveydenhuollon palvelut. Kaikkineen palveluvalikoima on rakennettu siten, että se tukee oppimiskykyä ja sen ylläpitoa. YTHS:n strategian ytimessä on tarjota vahva tuki valmistumiselle korkeakoulusta.

YTHS:n vastuulla on yksilökohtaisten terveyspalvelujen ohessa myös kokonaisvaltainen ennaltaehkäisevä työ korkeakouluyhteisöissä, joka konkretisoituu esimerkiksi korkeakoulujen oppimisympäristön tarkastuksissa. Niin ikään yhteistyössä korkeakoulujen kanssa toteutetaan opiskelijoiden opiskelukykyä vahvistavia opiskeluterveysneuvotteluja sekä vahvistetaan erityistä tukea tarvitsevien korkeakouluopiskelijoiden tukea. YTHS on parhaillaan uudistamassa opiskeluyhteisötyön strategiaansa ja haluaa tiivistää entisestään vuorovaikutusta korkeakoulujen kanssa.

YTHS:llä työskentelee yli 900 terveydenhuollon ammattilaista, joilla on erityisosaamista opiskelijaikäisten terveyden osalta, esim. nuorisolääketieteen erityispätevyyden omaavat yleislääkärit eli nuorisolääkärit, nuorisopsykiatrit ja psykiatrit. YTHS voidaan nähdä valtakunnallisena osaamiskeskuksena, jolla on pitkä kokemus opiskelijoiden arjesta, terveyden trendeistä, opiskelukykyyn vaikuttavista tekijöistä ja ratkaisuista opiskelukyvyn parantamiseksi.

YTHS:n erityisiä vahvuuksia ovat esim. opiskeluyhteisötyön kokonaisuus, mielenterveyden matalan kynnyksen palvelut, raskauden ehkäisyn prosessi ja seksuaaliterveys sekä suun terveyden palveluiden hyvä saatavuus ja korkea laatu. YTHS lähettää sähköisen terveystarkastuksen kaikille opintonsa aloittaville opiskelijoille. Tähän pohjautuen YTHS toteuttaa terveystarkastukset.

- ✓ YTHS:n palvelut kuuluvat hoitotakuulainsäädännön piiriin ja hoitopolku alkaa ammattihenkilön tekemällä hoidon tarpeen arviolla ja palveluohjauksella. YTHS on kyennyt viime aikoina tarjoamaan palvelut lainsäädännön tarjoaman hoitotakuun puitteissa myös alle 23-vuotialle niin kutsutun tiukemman hoitotakuun piirissä oleville opiskelijoille. YTHS:n nuori asiakaskunta opettelee itsenäistä terveyspalveluiden käyttöä. Palveluiden lomassa toteutuu siis vahva terveyspalvelukasvatuksellinen ja edukatiivinen ote. Ensikontaktissa tapahtuva neuvonta ja ohjaus tavanomaisesti ennaltaehkäisee terveyspalveluiden ylikäyttöä ja ns. rinnakkaiskäyttöä. YTHS:lla noin 30 prosenttia asiakkaiden terveyshuolista ratkaistaan ensimmäisen yhteydenoton aikana.
- ✓ YTHS palveluvalikoimaa on muokattu niin, että se kohdentuu opiskelijoiden tyypillisimpiin terveyshuoliin. YTHS:n opiskeluyhteisötyö ja mielenterveyden palvelumalli painottuu erityisesti lievien ja keskivaikeiden masennus- ja ahdistuneisuushäiriöiden hoitoon, jolta osin palveluiden kysyntä on kasvanut merkittävästi. YTHS keskittyy mm. ohjattuun omahoitoon, lyhytinterventioihin ja ryhmähoitoihin, joiden vaikuttavuudesta on hyvä näyttö.
- ✓ YTHS on yhtä mieltä valiokunnan tilaaman selvityksen kanssa siitä, että avosairaanhoidon palveluntuottajien välillä on hyvä tunnistaa myös ne tilanteet, jolloin asiakasta ei kannata siirtää opiskeluterveydenhuollon tai työterveyden piiriin esim. pitkäaikaissairaat, jota hyötyvät perusterveydenhuollon omalääkärimallista.

- ✓ Selvityksessä todetaan, että jos opiskeluterveydenhuollon palveluihin ei pääse akuutissa tilanteessa, on hoitoon hakeuduttava julkiselle sektorille. YTHS toteaa, ettei korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuoltoon kuulu päivystykselliset sairaanhoidon palvelut eivätkä erikoissairaanhoitoon kuuluvat palvelut. YTHS kuitenkin tuottaa opiskelijoille kiireettömään perusterveydenhuoltoon kuuluvia palveluita, jotka edellyttävät hoitoon pääsyn enimmäisaikaa nopeampaa hoitoon pääsyä (esim. hoitoon pääsyä 1-7 päivässä hoidon tarpeen arvioinnista).
- ✓ Korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon osalta yksi vaihtoehto olisi lainsäädäntöä muuttamalla laajentaa palveluvalikoimaa niiden erikoislääkäripalveluiden osalta, joille opiskelijoilla on erityisesti tarvetta esim. ihotautien ja muiden konservatiivisten alojen erikoislääkäreiden konsultaatiot. Näin oli aiemmin ennen YTHS:n laajentumista ja nykyistä lainsäädäntöä. Tällöin opiskelijat saisivat yhä useammin kokonaisratkaisun yhdeltä sektorilta ja vältettäisiin kuormittamasta erikoispoliklinikoita.
- ✓ Suunterveyden osalta ei ole tarvetta palveluvalikoimaa laajentaa, koska kaikki suunterveyden erikoisalut kuuluvat jo nyt palveluvalikoimaan. Erikoishammaslääkäripalveluja tarjotaan tälläkin hetkellä siltä osin, jos ne täyttävät ”yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet” eli kuuluvat julkisesti rahoitettuihin palveluihin.
- ✓ Erityisen vakavaa huomiota YTHS kiinnittää psykiatrisen hoidon hoitoketjuun niissä tilanteissa, joissa YTHS on tarkoin harkitulla lääketieteellisellä perusteella lähettänyt opiskelijan vaativaan psykiatriseen erikoissairaanhoitoon ja opiskelija joutuu odottamaan hoitoon pääsyä kohtuuttoman pitkään. YTHS tunnistaa tilanteita, jossa palveluvalikoiman tai käytänteiden muutoksilla palveluiden väliin putoavia huonokuntoisia opiskelijoita kyettäisiin auttamaan paremmin. Valtakunnallisena toimijana YTHS on kiinnittänyt huomiota siihen, että erityisesti psykiatriassa tarvitaan selkeämmät valtakunnalliset linjaukset hoidonporrastuksesta, työnjaosta ja eri hoitomuotojen yhtenäisistä kriteereistä ja kaikkien *toimijoiden sitoutumista niihin*.

Sektoreiden välisen yhteistyö kehittäminen ja julkisen perusterveydenhuollon vahvistaminen / Suositukset 1.1-1.4, 2.1 sekä 3.1 ja 3.6.

Kun hyvinvointialueiden toiminta vahvistuu ja terveydenhuollon digitalisaatio etenee sekä tietojärjestelmien yhteensopivuus paranee, kaikilla toimijoilla on hyvät edellytykset avosairaanhoidon paremman koordinaation ja työnjaon selkiyttämiseen.

- ✓ YTHS kiinnittää jatkuvasti huomiota palveluvalikoimansa selkeään viestintään opiskelijoille ja yhteistyökumppaneille huolehtien opiskelijoista mahdollisimman kokonaisvaltaisesti palveluvalikoimansa puitteissa. Opiskelijälähtöisyys on YTHS:n toiminnan ydin. Lähtökohtana on opiskelijaterveydenhuollon edelläkävijyys sekä innovaatiot, jotka ovat skaalattavissa ja hyödynnettävissä muillekin toimijoille.

YTHS pitää perusteltuna, että sille tarjoutuisi mahdollisuus säätiöluonteestaan huolimatta osallistua nykyistä aktiivisemmin erilaisiin julkiseen rahoitukseen pohjautuviin terveydenhuollon hankehakuihin, joiden avulla toimintaa voitaisiin kehittää. Esimerkiksi nyt haussa oleva STM:n merkittävä valtionavustus hoitoonpääsyyn ja hoidon jatkuvuuden kehittämiseen ei ole mahdollinen YTHS:lle.

- ✓ YTHS:llä on diginatiivi asiakaskunta ja viime vuosina yleis- ja mielenterveyden palveluista 50-70 prosenttia on toteutunut etävastaanottoina. Opiskelijälähtöinen monikanavainen palvelumalli uudistuu vuoden 2026 aikana. Opiskelijoiden ja henkilöstön käyttöön tulee kevään 2026 lopulla uusi käyttäjäystävällinen digitaalinen asiointialusta. Se tuo palvelutoimintaan uusia ratkaisuja, joissa on hyödynnettävää yhteistyökumppaneille ja se mahdollistaa YTHS:n palveluiden helppokäyttöisyyden mm. sähköinen terveystarkastus, digimielenterveyslinikka sekä digitaalinen raskauden ehkäisyprosessi.
- ✓ YTHS tekee tiivistä yhteistyötä THL:n kanssa, joka toteuttaa mm. korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointikyselyn (KOTT). YTHS ja THL analysoivat tutkimuksen tulokset yhdessä ja YTHS vie tulokset käytäntöön ennaltaehkäisevinä toimenpiteinä sekä palveluja muokaten. Edelliseen tutkimukseen pohjautuvat ennaltaehkäisevät kampanjat painottuivat mm. some- ja nikotiiniriippuvuuden, sosiaalisten tilanteiden pelon- ja yksinäisyyden ennaltaehkäisyyn, opiskelukyvyn tukemiseen hybridiopintojen yleistäessä sekä korkeakoulujen sparraamiseen yhteisöllisyyden ja opiskelijoiden vertaistuen vahvistamisessa.
- ✓ Ehdotuksenaan YTHS toteaa, että avosairaanhoidon toimijoiden välisen yhteistyön, työjaon ja hoidon jatkuvuuden näkökulmasta on kriittisen tärkeää, että kansallisia voimavaroja keskitetään sellaisiin palveluihin, jotka parantavat eri toimijoiden näkymää asiakkaan keskeisiin terveystietoihin, esim. Kanta-palvelujen laajentamiseen ja sen käytettävyyden parantamiseen. Asiakkaan niin salliessa, näiden tietojen tulee olla taustaorganisaatiosta riippumatta kaikkien ammattilaisten saatavilla esim. lääkitystä, terveys- ja hoitosuunnitelmia, terveystarkastuksia, sekä potilastietojen koko kokonaisuutta koskien.

Avosairaanhoidon henkilöstöresurssit - lääkäreistä uhkaa muodostua merkittävä resurssipula / Suositus 3.2 ja 6.4.

Avosairaanhoidon henkilöstöresursseissa kriittisin vaje kohdentuu yleislääkäreihin ja yleislääketieteen erikoislääkäreihin. Lääkäreiden sisäänottoa on lisätty reilussa kymmenessä vuodessa 37 prosenttia. Lääkärien määrä kasvaa edelleen nykyisestä 23 000:sta 27 000:een seuraavan 10 vuoden aikana. Yleislääketieteen erikoislääkäreitäkin valmistuu 150 vuosittain eli lähes kaksinkertainen määrä 10 vuoden takaiseen nähden.

- ✓ YTHS:n mielestä ongelma ei ole niinkään koulutusmäärissä vaan lääkäreiden ja muun terveydenhuollon koulutetun henkilöstön sijoittumisessa

terveyspalvelujärjestelmän ulkopuolelle sekä syvenevä alueellinen epätasapaino (suositus 6.3).

- ✓ Monikanavarahoituksen purku ei ratkaise terveydenhuollon henkilöstön työoloihin, työvälineisiin ja ammattiryhmien työnjakoon liittyviä olennaisia haasteita vaan muutos näihin tehdään terveydenhuollon työpaikoilla.
- ✓ Kansallista etenemistä esimerkiksi priorisoinnissa sekä terveydenhuollon lainsäädäntövaateiden purussa tulee kiihdyttää.
- ✓ YTHS vahvistaa omissa palveluissaan lääkäreiden saatavuutta pilotoimalla ammattiharjoittajamallia. (suositus 6.4).

Rahoitus ja terveydenhoitomaksujen yhdenvertaisuus / Suositus 7.2.

Korkeakouluopiskelijoiden terveydenhoitomaksu oli 35,35 euroa lukukaudessa vuonna 2026. Opiskelijoilta ei peritä muita asiointi- tai toimepidemaksuja YTHS:llä asioinnista (pl. peruuttamatta ja käyttämättä jäänestä ajasta perittävä maksu).

Korkeakouluopiskelijat saavat siis kaikki tarvitsemansa perusterveydenhuollon sekä yleis- ja mielenterveyspalvelut että suunterveyden palvelut YTHS:llä terveydenhoitomaksun vastineeksi. Kaikkien korkeakouluopiskelijoiden maksama yleinen terveydenhoitomaksu vähentää esimerkiksi opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta johtuvia opiskeluterveydenhuollon palveluiden käytön esteitä. Näin on mahdollista tukea kohdennetusti esimerkiksi enemmän palveluita tarvitsevien tai erityistä tukea kaipaavien opiskelijoiden tilannetta.

Korkeakouluopiskeluterveydenhuollon palveluihin kuuluu myös ennaltaehkäisevä toiminta, joka ei sisälly avosairaanhoidon. Myös ne opiskelijat, jotka eivät tarvitse sairaanhoidonpalveluita, kuuluvat ennaltaehkäisevän työn piiriin.